

“RUS TILI DARSLARIDA O‘QITISHNING NOSTANDART SHAKLLARI VA USULLARI”

O‘zbekiston respublikasi Farg‘ona viloyati

Bag‘dod tumani 4-umumiy o‘rta ta‘lim maktabi Rus tili fani o‘qituvchisi

Tojjeva Dilafruz

Annotatsiya: Bu maqola umumta‘lim maktablarida rus tili darslarini darslarini samarali tashkil etish, boshlang‘ich sinflarda rus tili fanini o‘qitishni nostandart shakllari va usullari haqida.

Kalit so‘zlar: **Bilim, o‘qitish, jarayon, nostandart, shakllar, usullar.**

So‘nggi yigirma yil ichida ta‘lim sohasida juda ko‘p o‘zgarishlar yuz berdi. Bugungi kunda “Qanday qilib darsni qiziqarli, yorqin qilish kerak?”, “Har bir talaba uchun darsda muvaffaqiyat holatini qanday yaratish mumkin?”, “Qanday holatda o‘quvchi o‘z ixtiyori bilan ijodiy ish qiladi; mavzuni muvaffaqiyatning har bir darajasi uchun maksimal darajada bilish kerakmi?” kabi savollar haqida o‘ylamayotgan o‘qituvchi yo‘q. Va bu tasodif emas. Bugungi kunda hayotga yangi munosabat, shu jumladan ta‘lim tizimiga yangi talablar qo‘yildi. Bugungi kunda ta‘limning asosiy maqsadi nafaqat o‘quvchining ma‘lum miqdorda bilim, ko‘nikma, malakani to‘plashi, balki o‘quvchini ta‘lim faoliyatining mustaqil mavzusi sifatida tayyorlashdir. Zamonaviy ta‘limning markazida o‘qituvchining faoliyati turadi. Boshlang‘ich ta‘lim tizimida rus tilifani markaziy o‘rinni egallaydi. Haqiqatni bilish vositasi sifatida rus tili nafaqat lingvistik bilimlarni, balki bolaning intellektual rivojlanishini ham ta‘minlaydi, konseptual-kategorik apparatni shakllantiradi, mavhum fikrlash, xotira va tasavvurni rivojlantiradi. So‘nggi yillarda, afsuski, o‘quvchilar rus tili darslarida qiziqishning keskin pasayishi, bolalarning til ko‘nikmalarini kengaytirish, savodxonlik va nutq madaniyatini oshirishga bo‘lgan istagi yo‘q. Hozirgi kunda barcha o‘qituvchilarni qiziqtiradigan eng muhim muammo — rus tili darsining o‘quvchilarning asosiy ta‘lim va tarbiya shakli sifatida samaradorligini oshirishdir. Xuddi shu shaklda o‘tkazilgan darslar o‘quvchini charchatadi. O‘quvchi va

o'qituvchi uchun darslarning monoton ekanligi o'quv faoliyatining samaradorligini pasaytiradi. Ta'lim berishga majbur qilmang, balki qiziqish uyg'oting, o'quvchida doimiy bilim olish istagini paydo qilish o'qituvchining vazifasidir. Yosh o'quvchi o'ziga xos yosh xususiyatlariga ega: beqaror e'tibor, vizual-majoziy fikrlashning ustunligi, vosita faolligini oshirish, o'yin faoliyatiga bo'lgan intilish, bilimlarning xilma-xilligi. Bularning barchasi o'qituvchining ishini murakkablashtiradi. Dars davomida bolalarning e'tiborini saqlab qolish uchun faol va qiziqarli fikrlash faoliyatini tashkil etish zarur. An'anaviy ta'lim usullari har doim ham barcha talabalar tomonidan materialning assimilyatsiyasini ta'minlay olmaganligi sababli, darslarda o'quv faoliyatini mohirona tashkil etish kerak bo'ladi. Ushbu faoliyatni shakllantirish uchun sharoit yaratish uchun bilim motivatsiyasini shakllantirish kerak. O'qituvchilarga darslarni tayyorlash va o'tkazishga ijodiy yondashish bolalarga nisbatan ko'p narsani ijobiy o'zgartirishi mumkin. O'quvchilarni faollashtirish, qiziqishni rivojlantirish, ularni bilimga ega bo'lishga undash uchun o'qituvchi ishni va darslarning boshqa shakllarini — ularning qiziqarli navlarini amaliyotga joriy etishi va natijada mualliflik-noan'anaviy darslarni yaratishi kerak. Rus tili o'qituvchisi faqat dars uchun rasmiy talablar bilan boshqarilishi mumkin emas. Uslubiy faoliyatini takomillashtirish uchun o'qituvchi rus tili darslarining an'anaviy va noan'anaviy shakllarini, ularning tipologiyasini, ta'lim tizimida darslarning o'ziga xos xususiyatlarini bilishi kerak. Dars-o'quvchilar o'rganilayotgan materiallarni (bilim, ko'nikma, dunyoqarash va axloqiy-estetik g'oyalar) o'zlashtirish maqsadida ta'limni tashkil etish shakli. Asosiy didaktik maqsadga ko'ra, bunday darslar quyidagicha ajratiladi: —yangi materiallar bilan tanishish darsi; —o'rganilganlarni mustahkamlash darsi; —bilim va ko'nikmalarni qo'llash darsi; —umumlashtirish va bilimlarni tizimlashtirish darsi; —bilim va ko'nikmalarni tekshirish va tuzatish darsi; —birlashgan (aralash) dars. Darslarni o'tkazishning asosiy usuli bo'yicha: suhbat, ma'ruza, talabalarning mustaqil ishi, laboratoriya va amaliy ishlar, darslarning turli shakllarini birlashtirish. O'quv jarayonining asosiy bosqichlari quyidagicha ajratiladi: —Kirish darslari; —Materiallar bilan dastlabki tanishish darslari; —Tushunchalar, qonunlar, qoidalarni o'rganish darslari; —Bilimlarni amalda qo'llash darslari; —Aralash yoki kombinatsiyalangan darslar. Nazorat darslari o'quv jarayoni va uning natijalarini, bilim

tizimini o'zlashtirish darajasini (mavzu, bo'lim, butun kurs bo'yicha), o'quvchilarning o'quv-ma'rifiy faoliyati ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Nazorat og'zaki va yozma ravishda amalga oshirilishi mumkin. An'anaviy yoki muammoli, qiziqarli yoki zerikarli har qanday dars o'z tuzilishiga ega. Darsning bosqichlari darsning ta'lim, tarbiya va rivojlanish funksiyalarini amalga oshirishga qaratilgan maqsadlari va didaktik vazifalari tushunchalarini o'z ichiga oladi. Darsning asosiy tarkibiy elementlarini tanlashda turli yondashuvlar mavjud. Shu bilan birga, darsning umumiy didaktik tuzilishi uchta asosiy (umumlashtirilgan) tarkibiy elementlar bilan ajralib turadi: —avvalgi bilim va harakat usullarini yangilash; —yangi bilim va harakat usullarini shakllantirish; — bilimlarni qo'llash va ko'nikmalar va ko'nikmalarni shakllantirish. Siz bilganingizdek, an'anaviy maktab darslariga yangi materiallarni o'rganish, bilim, malaka va ko'nikmalarni mustahkamlash, olingan bilimlarni tekshirish va hisobga olish, nazorat ishlarini tahlil qilish, o'rganilganlarni umumlashtirish va tizimlashtirish, mavzuni yoki bo'limni takrorlash kiradi. So'nggi paytlarda ushbu ta'lim shakllari bilan bir qatorda an'anaviy bo'lmagan yoki nostandart ham keng qo'llanilmoqda. Bular: tanlovlar, sayohatlar, integratsiyalashgan darslar, ertaklar, mavzuli o'yin darslari, teatr tomoshalari, "Quvnoqlar va zukkolar" tanlovlari, ekskursiyalar orqali o'quvchilar dasturiy materiallarni tezroq va yaxshiroq o'rganadilar. Nostandart dars — noan'anaviy (aniqlanmagan) tuzilishga ega bo'lgan, birinchi navbatda, o'quvchilarning qiziqishi, ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirishga, ularning optimal rivojlanishi va tarbiyasiga hissa qo'shadigan ta'lim darsi. Darslarning noan'anaviy shakllari darsda yangi materiallarni o'rganishning turli usullarini qo'llash orqali o'quvchilarni uy vazifalari bilan ortiqcha yuklashni bartaraf etishda cheksiz imkoniyatlarni o'z ichiga oladi. Noan'anaviy darslar ga misol sifatida quyidagilarni keltiramiz: Dars turlari, dars shakllari : —yangi bilimlarni shakllantirish saboqlari, —ko'nikma va malakalarni o'rgatish saboqlari, —bilimlarni takrorlash va umumlashtirish darslari, —ko'nikmalarni mustahkamlash bilimlarni tekshirish va hisobga olish saboqlari-ekspeditsiya darslari (sayohat) —integral darslar-ijodiy seminarlar, amaliy ishlar rol o'ynash o'yinlari: KVN. "Nima? Qayerda? Qachon?", "Mo'jizalar maydoni", "baxtli tasodif" integratsiyalangan teatrlashtirilgan darslar —darslar-musobaqalar: test sinovlari, tanlovlar Bolalar dars-

muloqot, dars-konsert, dars-sahna, dars-ekskursiya, dars-sayohat, dars-o‘yin kabi darslarni juda yaxshi ko‘radilar. Integratsiyalashgan dars. Integratsiya, bir tomondan, talabalarga “butun dunyo” ni ko‘rsatish imkonini beradi, boshqa tomondan, ayniqsa, o‘rta maktabda o‘qitishda Profil farqlashni amalga oshirish uchun ajratilgan o‘quv vaqtdan foydalanish imkonini beradi. Ta’limga integratsiyalashgan yondashuvning uslubiy asoslari atrof-muhit va uning butun qonunlari haqidagi bilimlarni shakllantirish, shuningdek, fan asoslarini o‘zlashtirishda fan va predmetlararo aloqalarni o‘rnatishdir. O‘quv jarayonining samaradorligi asosan o‘qituvchining darsni to‘g‘ri tashkil etish va darsning muayyan shaklini to‘g‘ri tanlash qobiliyatiga bog‘liq. Darslarni o‘tkazishning noan’anaviy shakllari nafaqat o‘quvchilarning o‘rganilayotgan mavzuga qiziqishini oshirish, balki ularning ijodiy mustaqilligini rivojlantirish, turli bilim manbalari bilan ishlashni o‘rgatish imkonini beradi.

Adabiyot:

1. Babkina N. V. O‘quv jarayonida rivojlanayotgan o‘yinlar va mashqlardan foydalanish Boshlang‘ich maktab-1998 — № 4. Barinova E. A., Bojenkova L. F., Lebedev V. I. Rus tili metodologiyasi. — M., 1974.
2. Bondarenko S. M. Maktabda rus tilini o‘qitish metodikasi. — M., 1979. Vlasenkov A. I. Rus tilini o‘qitishni rivojlantirish. — M., 1983. Granik G. G.
3. Maktabda rus tili. — M., 1972. Granik G. G., Bondarenko S. M., Kontsevaya L. A. Rus tili bo‘yicha seminar. — M., 1988. Gubanova O. V. Levkina I. S.
4. Sinfda o‘yin texnikasidan foydalanish // Boshlang‘ich maktab, 1997. — № .